

Megjelenik minden hónap elsején, kivéve az augusztus, szeptember és októberi szünnapokat, 3 nagynyolczad ivnyi tartalommal.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY.

HAVI FOLYÓIRAT
KÖZÉRDEKŰ ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

E folyóiratot a társulat tagjai az évdíj fejében kapják; nem tagok részére a 27—30 ívből álló egész évfolyam előfizetési ára 5 forint.

III. KÖTET.

1871. APRILIS.

23-IK FÜZET.

ÉSZREVÉTELEK „A GYERMEKNYELVRŐL“ SZÓLÓ ÉRTEKEZÉSRE.

(Felolvastatott az 1871. február 1-én tartott szakgyűlésen.)

„Nur neues, nur immer neues!“ erre inté, illetőleg biztató egy veterán tudós a természetrajzi téren írói pályára lépő ujonczot. Nem is nehéz vagy hálátlan feladat ez abban a tudományban, a hol kétféle alkalom nyílik arra, hogy újjal állhassunk elé. Mert vagy a tárgy új, vagy a réginek új oldalát fedezhetni fel. Hiszen a tárgyak tengere, emberileg szólva, kimeríthetlen, s az új oldalaké amazokéhoz sokszoros arányban van. Bajjal vagy veszélylyel sem jár; mert akármelyikök előadása csak leírásában áll, s a ki a tudománynak ez első fokára sem birna biztosan lépni, jobb ha egészen felhagy vele. De bezzeg elé áll a nehézség a munka előtt és alatt, elé gyakran akár a végrehajtott munka után, midőn a pusztá ismertetésről az általánosítás, az elmélet magaslataira hágni törekszünk. Úgy járunk nem egyszer, mint a ki a havasok közt egy még meg nem mászott csúcsra akar kalauz nélkül eljutni. Fáradsággal és életveszélyek között elérve a várva várt tetőre, fájdalmasan veszi észre, hogy ez nem csak nem a célbavett csúcs, hanem hogy emettől megálábolhatatlan mélység választja el, és hogy ő egészen rossz utat választott. S még szerencsésb az, magára s másokra nézve, a ki önként megismeri tévedését, mint a ki a hamis csúcsot az igazinak tartja s minden áron ragaszkodik hiedelméhez.

Nem tudom melyikök példáját fogja követni az a fiatal tagtársunk, a ki decz. 21-én igen jeles értekezéssel lépé meg a társulatot. *) Két szavam világitást igényel. „Meg lépé“, mondtam, mert e körben csaknem mindenki szervtani (physiologiai) értekezést várt az előadótól s merőben nyelvészetit kapott. Nem mintha hibáztatnám érette. Távol legyen! Sőt örvendek, hogy a közönség előzékeny fo-

*) Lásd Ponori Thewrewk Emil cikkét, a Természettudományi Közlöny 21-ik füzetében, 117. l.

gadása némileg helyet látszott készíteni, sőt érvényt adni annak az eszmének, hogy a nyelvészet inductiv tudomány és édes testvére a természeti tudományoknak. Midőn ezt én a m. o. és természetvizsgálók pesti utóbbi gyűlésén megpendítettem, eredménye nem csak fitymálás, hanem éppen gúny vala. Egy elmés tudós csufondárosan kiáltá le az állványról — *ex tripode* — nekem a padok közé, hogy „a nyelvészet az akadémiába való!” mely alapos reflexio a többség helyeslésével találkozók. De azóta a tudós világ többsége külföldön éppen azt a nézetet vallja. Max Müller ismeretes munkáját a „science“ kitűnő jelenségei közé számítják s a „British association“ ethnographiai szakosztályában tüzetes helyet foglal nem csak a linguistika, hanem — hogy úgy nevezem — az elméleti nyelvészet is. Elsőben is hát ezért üdvözlöm én a szóbavettem értekezést. Másodszer pedig szives örömet elismerem, hogy az, számos, jó és jó rendbe szedett adatokat s köztük több új vagy új oldalról tekintett tárgyat foglalván magában, a fennebb jellemzett első fokon igen jeles munka.

De a mennyiben a második fokra, az általánosítására, az elméletére lép az értekező, kénytelen vagyok némely következtetéseivel ellen óvást jelenteni. Megmondom miért. Ha értekező csupán szak-tudósokból álló gyűlésben mondja vala el általános állításait, azok tudják, hányadán vannak velők és megszólalásomra nem volna szükség. Úgy de társulatunk mostani szerkezetében nem tudósok, hanem összesen véve tudomány-kedvelők gyűléseit képezi. Ily közönség elé kérdéses vagy vitatás alatti, kétséges vagy kétségbe hozható állítványokat, alanyias elméleteket vagy éppen paradoxumokat, kétségtelen igazságok gyanánt állítani, nem tartom tanácsosnak. Hogy értekezőié nem az utóbbi rovatba, hanem az előbbiekre tartoznak, azt kimutatni vettem feladatommak.

Első és sarkalatos állítmánya értekezőnek az, hogy „a gyermek maga csinálja a szavait, t. i. azokat a melyek a nagyokéitól különböznek.“ — Megjegyzem, hogy az idézetjelek („“) az állítmálynak csak értelmére, nem betűszerinti kifejezésére vonatkoznak s nem is lehet másképp, miután az értekezés nincs előttem, hanem csak hallásra s emlékezetemből írom ezeket. Már ha értekező az inductiv okoskodás szabályai szerint fejtette volna ki lassan-lassan a tényekből az állítást, hinnivaló, hogy nem jutott volna az idézetre. De ő, úgy látszik, észrevételeim kezdő szavaiban adott utasítást követve, mindjárt eleinte *új*-jal akarta meglepni a hallgatóságot. Új állítmány feltalálásának van egy nagyon könnyű és kecsegtető módja. Könnyű, mert csak abban áll, hogy egy az életben vagy a tudományban kisebb-nagyobb mértékben bevett nézetnek vagy vélemény-

nek egyenesen az ellenkezőjét állítjuk. Kecsegtető is, mert példáink vannak a tudomány történelmében, hogy ezt a módot fényes sikerrel alkalmazták. Így állítá Copernicus a Ptolomaeus rendszerének az ellenkezőjét, s mindnyájan tudjuk, mik lettek a következményei merész eljárásának. Jaj de a mily könnyű ez a mód, éppen oly kockázatos, ha az út nem csak sima, de sikamlós is. A hol az egy Copernicus szerencsésen áthaladt, százanként buknak és buktak el utána; és Skanderbeg kardja éles szerszám volt, de rajta kívül más még sem birta levágni vele a bika fejét.

Értekezőnk idézván azt a közönségesen bevett állítást, hogy a beszélni, illetőleg dadogni (gyagyogni) kezdő gyermek saját szavait anyjától, dajkájától tanulja, kereken kimondja, hogy „nem biz’ az, hanem ő maga csinálja.“

Bátor vagyok én is kereken kimondani, hogy ért. állítása se nem új, se nem való. Ő bevezetésül s figyelemgerjesztésül egy adomán kezdé el értekezését; nekem legyen szabad egy mást használnom tagadmányom mind két ága bizonyítékául. Herodotus beszéli, hogy: „Az egyiptomiak, midőn még Psammitichus nem volt a királyuk, magukat a legősiebb embereknek vélték. Miután pedig Psammitichus meg akará tudni, kik volnának ősiebbek, azóta azt hiszik, hogy a phrygusok előbb lettek mint ők, de a többieknél elébb ők. Psammitichus nem bírván módját lelni tudakozódás által a dolog kitanulásának, ily fogást gondolt ki: egy közembernek újon szülött két gyermekét egy pásztornak adja feltartás végett az akolba oly módon, hogy meghagyja neki, nehogy valaki előttök csak egy szót is ejtsen, hanem hogy legyenek ők magukra egy külön viskóban s mikor kell, vigyenek be hozzájuk kecskét s aztán ha megszopnak, a többit igazítsák a maga rendén. Ezeket tevő s kiharancsolá Psammitichus oly szándékkal, hogy meghallja, vajjon minő hangzatos szót fognak, a jelentéstelen vinyogásokat nem számítva, legelsőben mondani a gyermekek. Az valóban meg is történt. Mert midőn az étetés ideje a szokott módon elkövetkezett, az ajtót nyitó és bemenő pásztornak eleibe borulván s kezét kinyújtván a két gyermek azt hangoztatá hogy: *bekos*. Ezt mikor hallotta, eleinte csak annyiba hagyta a pásztor; de midőn többször bemenvén s gondosan ügyelvén, mindig azt a szót hallotta, akkor megjelenté a királynak s ennek parancsára hozzá vivé a két gyermeket. Maga is Psammitichus hallván a szót, tudakozódott, melyik nép nevez valamit *bekos*-nak s tudakozódására felfedezték, hogy a phrygusok nevezik úgy a kenyeret. Ennélfogva s így meggyőződve elismerék az egyiptomiak, hogy a phrygusok korábbiak mint ők. „Ezt én“, így rekeszti be adomáját a történelem

atyja, „hogy így történt, a Hephaestos papjaitól hallottam Memphisben.“

Mikor élt Psammitichus, nem tudom; s azt hiszem, Champollion Wilkinson, Rawlinson, Lepsius vagy Brugsch sem esküdnének meg az általuk találgatott évszámra; de minthogy azt a történetet ösregeként hallotta a Kr. e. körülbelül 400 évvel élt Herodotus, világosan következik, hogy az a képzelődés, mely szerint a gyermekek maguk találnák fel a szavaikat, sőt az a másik gondolatja is értekezőknek, mely szerint ő a gyermeknyelv ma is ügyelhető fejlődése módjában véli fellelhetni az emberi beszéd eredete módját, nem új eszme.

De nem is való ám. Mert a szóba vett adomát elemezve, úgy találjuk, hogy a *bekos*-ban a vég *os* görög nominativus rag, mint-hogy Herodotus idejében a philologiai abstractio még nem ment volt annyira, hogy csupasz gyököt vagy törzsököt szónak nézzen. Ő tehát a *bekos*-t *ἔπος*-nak nevezvén, szójelmezbe öltöztetve írta le. A gyöknek maradó *bek* pedig annyira hasonlít a kecske *mekegés*-éhez, a mennyire csak hasonlíthat hangutánzó szó. Természetes is, mert midőn a pásztor — feltehetjük hogy a kecskék nélkül — a gyermekekhez bement, ezek éhesek lévén, csak a hallott mekegés utánzásával bírták kijelenteni, hogy dajkájokra van szükségök. Jól megfontolva tehát azt bizonyítja ez az esemény, hogy a gyermek a körulte forgolódnó lényektől tanulja s e szerint nem maga találja fel a szavait. Hasonló eredményre vezet a mindennapi tapasztalás elemzése is. Nem ellenkezik ezzel azon körülmény, hogy a dadogó kisedd szavai inkább vagy kevésbbé, de csak mégis különböznek a nagyokéitól, vagy is a közbeszédben használtaktól. Éppen úgy nem czáfolja meg ez az eltanulás elméletét, mint a kilótt golyó meglassúdása nem gyengíti meg az úgynevezett tunyaság, akár az erők conservatiója elvét. Ott van, ez is az is mindenütt, csak-hogy ki kell piszkálni, mi gátolja vagy sietteti, zavarja vagy segíti, szóval módosítja működésöket.

Minthogy Psammitichus kísérteményét ismételni se nem lehet, se — legalább az alkotmányos Európában — nem szabad, a dolognak a közönséges körülmények közti lefolyását kell elemeznünk. Értekezünk ezt nem tartotta szükségesnek, hanem egyszerre vágta ketté contrarilemával a gordusi bogot. E nem elég, hanem a körülményeket, melynek befolyását, módosító hatását kell vala kipuhatólnia, érvek gyanánt használta állítmánya bizonyítására. Ez nem természetvizsgálói, nem inductiv mód; ámbár a természettudomány terén is történik napjainkban hasonló eljárás. Egy physikus pl. közelebbről a szeleket általában s a passátokat különösen a villamos-

ságból akará kimagyarázni szintoly önkényesen elvetve a poláris és aequatorialis légáramlatok alapelvét. De a roszt példát nem kell követni.

Legelsőbbben a könnyebben s fejletlenebb szervekkel is hangoztatható betűk kimondását s aztán lassan-lassan a nehezebbekre fokozatosan történő átmenetelt hozza fel érvül ért. a mellett, hogy a gyermek maga és maga erején alkotja a szavait. Hogy mi módon szolgáljon ez a magában tagadhatatlan jelenség az ő állítmánya bizonyítékául, azzal értekező sem itt sem másutt nem törődik. Én hát mulasztását pótolva megkísértem kimutatni, hogy biz a tulajdonképen sem mellette sem az ellenkező véleményűek mellett nem bizonyított. Éppen úgy nem, mint a monadok, vibriok, bakteriumok, éledési gombák egyszerű szerkezetéből s fejlődéséből nem lehet következtetni sem a spontanea generatio sem a panspermia elve igazságára. Mert hiszen világos, hogy *bárminő* forrásból keletkezik a szó, kimondását a szószervek minőségé határozza és szabályozza s a tökély felé haladása egyenes és szoros arányban van ama szervek tökélyesülésével. De már most elébb lépek egyet s azt mondom, hogy ez az érv, ha szól, erősből szól az eltanulás eszméje mellett. A szószervek alkalmazása és fejlődése ugyanis nem követ bizonyos és egyenlő rendszert, hanem a nagyok nyelve minőségéhez szabja magát. Nem szükség, hogy az *öröklés* ma már elismert elméletéhez folyamodjunk, mert a mindennapi tapasztalás bizonyítja eléggé, hogy a szószervek szerkezete bizonyos nyelv kimondó jelleméhez szabja magát s magyar szülők gyermeke magyar s német nyelv hatásának *egyaránt* kitéve, a magyar szót tisztábban s értelmesben fogja *egyelőre* kimondani, mint a németet. Ugyan azért oly nép közt született gyermeknek, melynek nyelvében szerfelett bővelkednek a torokhangok, fejletlen szervei is alkalmasbak a torok- mint a foghangok alakítására s a gyermek *gagyogni*, nem pedig *dadogni* fog, midőn a beszédet kísértgetni kezdi. Azok a különbségek, melyeket a hangutánzó *λαλαγω*, lallare, balbutire, lallen, bégayer, dadog, gyügyög s t. ef. szókban látunk, kétségkívül a különbféle nemzetbeli gyermekek első megszólalása természetes különbségeinek felelnek meg. Nincs sem jogunk sem alapunk hát arra, hogy a különbféle nemű betűk közt a gyermeknyelv fejlődésére vonatkozva, bizonyos rendet állapítsunk meg értekezőnkkel, mivel ezt a nagyok nyelve jelleme határozza meg. Pillantsunk csak vissza még egyszer a Herodotusféle mondára. Elbeszélője azt veti utána, hogy a görögök másképp emlegetik: nevezetesen, hogy nem kecskével, hanem oly nővel szoptattatják a gyermekeket, kiknek a nyelveit kivágták. Úgy de *bek*-ben az egyik mássalhangzó *ajak-* (labialis), a másik *torok*-hang

s egyiknek kimondására sem szükséges a nyelv, miszerint e versio szeriñt is eltanulhatták dajkáiktól a tőlök hallott szót a gyermekek. Saját tapasztalásom van egy kisdetről, a kinek éltében legesőbben mondott, articulált hangozata tökélyesen tisztán kimondott két szó volt: u. m. „*kocsis*“ és „*piszkos*“, melyeket, hogy nem ő csinált, azt hiszem, ért. is el fogja ismerni.

A gyermeknyelv második sajátságát a „dentalismus“-ban keresi ért. Hogy számtalan eset van reá, az igaz. De bizony több nemzet gyermekei közt kellett volna mind a kettőnknek forognunk, mint a mennyit tapasztalni módunk volt, hogy egész készülettel vitatkozhassunk felette. Azonban minthogy tagadó részére egy példa többet ér, mint száz az állítóéra, merész vagyok ért. maga tapasztalására hivatkozni; gondolja meg jól, vajjon nem hallott-e gyermeket, kinek nyelvében a dentalismus nem szerepelt? Ellenben, nem fordult-e elő oly példája, melyre csak magára ügyelve, nem a dentalismust, hanem pl. a labialismust tette volna a gyermeknyelv fővonásává? Hisz a nagyok nyelvében, jelesen a rokonnyelvek sőt dialektusok közt is váltakoznak a labialisok szintúgy mint a dentalisok a gutturalisokkal. Hasonlítsa csak a latin *qu* kezdetű névmásokat a görög *ποιος, πόσος, πότε, πω* s többekkel, mely utóbbiakat viszont a joniai szójárás mond *ροῖος, ρόσος, ρότε, ρω* s több ilyeneknek következetesen. Valamint a legalább oly régi szanszkrt*) is *k*-val hangoztatja azokat a névmásokat és adverbiumokat, melyek a görög *π* kezdetűeknek felelnek meg; holott a német a közgörögökhöz tartva, labialis *w*-vel hangoztatja az illető szavakat. Magyarban is hinnivaló, hogy *ki* és *mi* eleinte csak dialectice váltakoztak s csak későre különült el az értelmök, miszerint amaz *személy*-, ez *dolog*-jelentővé lett. Nincs hát semmi előnye a nyelvekben általában a dentalismusnak a többi *ismusok* felett, s arra sincs semmi ok, hogy a gyermeknyelvet kiválólag jellemző sajátságának tartsuk. A szócsinálás és eltanulás elméletei közti vitában pedig sem egy sem másfelé semmi döntő ereje nincs.

A mi a tovább — ha jól emlékszem, harmadszor — állított sajátságot, az *analogiát* illeti, e már tisztán az eltanulás mellett tanuskodik. Mert, midőn analogiát használunk, ez azt teszi, hogy valamit valamihez szabunk, úgy hogy azt a műszót — a „hozzávetés“ analogiájára — *hozzászabás*-nak nevezhetnők. Az értelmezésből, melyet nem hiszem, hogy kétségbe vonhatna valaki, önként következik, hogy az analogiára — mint a viszonyra — okvetetlenül kettő kívántatik: 1) a *mi*-hez szabhassunk valamit, 2) a *mit* ahhoz szabunk. Az analogia e két eleme rendszerint két cselekvő közt oszlik meg,

*) Értsd: a *szanszkrit* és tulajdonképpen *szanszkrita* nyelvet,

Szerk.

úgy hogy az egyik a mintát állítja elé, s egy másik hajtja végre a hozzászabást. Várhatjuk-e a gyermektől, feltehetjük-e most keletkező, bontakozó tehetségeiről, hogy alkalmas legyen e kettős műveletre? S még ha feltennők is, van-e valami nyoma a tapasztalásban? Igen is analogizál, még hatalmasan a gyermek, de már a fejlettebb és meglehetősen beszélő gyermek; de kivételenül mindig kész és halott mintákhoz szabja kifejezéseit. Nem volt még példa reá, hogy bármily genialis gyermek saját alaktant vagy mondattant teremtett volna, már pedig a nyelvbéli analogia csak e kettőre: a ragozásra és szófűzésre terjed ki. Mikor valamely gyermek egyik vagy másik tekintetben ügyesen, szabatosan beszél, nem úgy bámulunk rajta, hogy: „jaj! miket talál ki ez a gyermek!“ hanem azzal dicsérjük meg hogy: „úgy beszél, mint egy nagy ember.“ Biz' uraim, akár hogy legyünk teli eredetiségünk hiedelmével, mindnyájan — kisebb-nagyobb mértékben — szajkók vagyunk, nem csak idegen, hanem anyai nyelvünkön is.

Kevés szót igényel a negyedik jellemvonás, melyet nem különben a gyermeknyelv sajátjának hállánk állítva, s a mely egy s más szó mássalhangzóinak egymásközi felcserélésében áll, mint ezekben: kanál, kalán; facsar, csafar; pakét, paték. Mert hiszen világos, hogy az ily szópárok egyik, akár melyik alakjának előbb kellett keletkezni, létezni, s azután alakulni, módosulni a másiknak. Már, egyfelől semmi észszerű ok nem kívánja azt, hogy a módosító egyén az eredetinek is alkotója lett legyen; másfelől nem is valószínű, hogy valaki a maga által teremtett alakot csak amúgy jó kedvéből változtassa. De igenis képzelhetni, sőt minden körülményt szemmel tartva képzelünk kell, hogy a betűcserét mástól hallott szóban ejti a gyermek. Részint vétségéből: mint mikor írásunkban egy későbbre irandó szó vagy szótag betűjét idő előtt anticipáljuk; vagy mint a bizonyos pap járt, a ki azt találván mondani, hogy: „elnyelte Jónás a czethalat“, hibáját rögtön úgy igazította ki, hogy: „elhalta Jónás a czetnyelet.“ Részint az okozhatta a cserét, hogy a halló figyelmét némi szótagban hátul álló csattanósabb betű ragadván meg, ismétlésében ezzel kezdi meg a kimondását. Így származhatott pl. a „facsar“-ból a „csafar“, mely későbbre „csavar“-rá lágyult. Nagy részint figyelmetlenségéből s e miatt rosszul emlékezve mondja hibásan a gyermek a netalán korábban hallott szót. Részint végre dévajtségéből önkényesen játszik a szóval s reászokik a nyelve. Szóval, e vonás minden körülménye az eltanulás elméletére vezet.

Szintúgy oda vezet kézen fogva a „kettőztetés“ (reduplicatio) jelensége a szókban. Nem kellett értekezőnknek magának találni ki, mert akárhány egyetemes vagy különös nyelvtanból megtanulhatta

volna, hogy a reduplicatio az úgynevezett „intensivum“ (értemény fokozás) kifejezésére szolgál általában. Különösen pedig nyilvánul három viszonyban. Egyszer mint egyszerű tiszta intensivum. Legdúsabb ebben az alakban a szanszkr. nyelv, melyben a törzsök igéknek csaknem oly rendes származékául jelenik meg, mint nálunk a factitivum sat. A görögben a „μι“ ragos igék némely alakjai felelnek meg az intensivum fogalmának. Pl. „δίδωμι“ és „τίθημι“ ily intensivum maradványok s érteményök nem egyszerű, hanem fokozott, feszített „adok“ „teszek.“ Mostani nyelvek közül az angolnak van rendes kifejezése a két árnyalatra, mint pl. ezekből láthatni: I give és I do give; I went és I did go sat. A latin „bibo“ is aligha nem ilyen természetű. Erre mutat a szanszkr. pá és pipá törzsökökkel való összevetése. Második alkalmazása a reduplicatióknak a szándékolt, óhajtott cselekvény kifejezése, mire megint a szanszkr. nyelvben találunk számos példát. Mutatkozik harmadszor a kettőztetés az igék multja intensiv kifejezésében, midőn a cselekvénynek valódi teljesültét, tökélyes végrehajtását jelöli. E szerepében a szanszkr. nyelvben és görögben rendes, szabályos alakot ad a „perfectum“-nak, holott a latinban csak néhány esetben (mint tutudi, pepigi sat.) leljük. Mi természetesebb tehát, mint az, hogy anyák és dajkák az egytagú gyök ily módosításával akarták s hagyományyszerűleg akarják a szót behatóbbá tenni a gyermeknek mind fülére mind értelmére. Így lelik világos, egyszerű magyarázatukat a *baba, bibi, bóbó, papa, pipi, pópó* s számtalanok az eltanulás elméletében; holott a másoknak hódoló ért. bajosan tudna valami lélektani fogantatót lelni a bizonyítására annak, hogy a kisded maga iniciatívájából találja ki, s elhagyja a reduplicált szótagokat.

Ha nem csalódom, végig mentünk minden rovaton, melyek alá befoglalta és rendezte érveit értekezőnk s úgy találtuk, hogy gazdagabb ereket szolgáltatott az eltanulás elve számára, mint azon állítására, hogy a gyermek maga csinálja a szavait; sőt hogy értekezőnk e nézet javára akarván kibányászni merőben üres kézzel jött ki.

Meg is állanék itt, ha ő is megérte volna első állítmánya kockáztatásával. De ő még palotát is épített a jégre és én kénytelen vagyok kissé körülnézni benne. Állítmányához t. i. más kettőt ragaszt. Egyik az, hogy valahányszor a nagyok nyelvében az előszámlált öt rovat valamelyike alá tartozó jelenség előfordul, mindig úgy kell ezt tekintenünk, mint a gyermeknyelv maradványát. Más-kép legalább nem magyarázhatni azt a kifejezést, melylyel minden rovatában a tárgyalás második részét kezdi, u. m. „e meg van a nagyoknál is.“ Másik pót-állítmánya az, hogy a gyermeknyelv fej-

lődésében az ősnyelv első keletkezésének, a mint az általában támadott az emberek közt, hű képét látjuk. Egyik sem tartható azok után és szerint a miket feljebb elmondtam. Kimutattam ugyanis, hogy a szóban forgó jelenségek nem csak nem sajátosságai, nem ki-rekesztő tulajdonai a gyermeknyelvnek, hanem azt is, hogy némelyikök eléállítására a kiseded nem alkalmas és mindnyájok tulajdonai lehetnek a már kifejlett nyelvnek. Az emberi nyelv legelső keletkezésével pedig nem hasonlíthatni a gyermeknyelvet azért a derekas és lényeges különbségért, hogy a gyermek születése óta beszélő emberekkel van körülveve, holott az ő embernek nem volt és lehetett mintája arra, amit úgy szólva teremtene kellett. Ezekkel eselik az a következtetés, melyet belőlök húzott értekezőnk, hogy t. i. az a nyelv, melyben az öt rovatbeli jelenségekből több mutatkozik, fiatalabb annál, a melyben kevesebbet lelünk. Azon kívül, hogy a jég a palotát is elviszi magával, még más uton és érvekkel is megbizonyíthatnók ama következtetést a nyelv fiatal vagy koros voltára. Íveket lehetne tölteni a czáfoló tények rengeteg számával. Szembe állíthatnók a bizonyosan ősrégi s oly egyszerű chinai nyelvet, a szint oly régi keletindiaival, melyben bizonyos betűcsere, dentalismus, analogia s reduplicatio annyi van, hogy nyüzsög benne. Mondhatnók, hogy az egyén és a nemzet élete oly hasonlíthatatlan két dolog, mely sem egészben sem részletekben semmi fogantyút az analógiára nem nyújt. Különösen pedig hibáztatnom kell ama fiatal-sági elvnek nyelvünkre való alkalmazását, mely ugyan alapja eselével maga is eselik; de újabb tudósgúnyra adhat alkalmat azoknak a büszke árjaféléknek, kik már most is fitymálják nyelvünket, s úgy tekintik, mint fejletlen és nem annyira szerviesen alkotott élő lényt, mintsem ács- vagy asztalosmunka módjára összeszegzett, enyvezett gépies tömeget. És általában bátor vagyok figyelmeztetni tudós értekezőinket annak a „nur neues“-féle recipének veszélyes voltára, mint a melylyel egyikünk vagy másikunk úgy járhatna, mint az egykori eladó leány, a ki anyja tanácsát: „Jól megrágd a szót s a mit mondasz, kerek legyen!“ igen is betű szerint teljesítvén, szerencséjének felettébb ártó benyomást tett vele a leánynézőkre.

BRASSAI SÁMUEL.

Jegyzet. A mennyiben a Brassai Sámuel úr fentebbi észrevételei a P. Thewrewk Emil úr állításaitól eltérnek, arra nézve legyen elég csupán szerzőnek azon megjegyzésére utalnunk, hogy a kritika csak az értekezés egyszeri hallása után íratott. A f. é. február 1-én tartott szakgyűlésen (midőn a fentebbi észrevételek, Brassai úr távollétében, felolvastattak) a szóban levő tárgy felett rövid eszmecsere fejlődött. Dr. Böke Gyula úr úgy vélekedett, hogy értekezők a nyelv fejlődését fölcserélték a beszédszervek fejlődésével s azon meggyőződésűt

nyilvánítá, hogy a nyelv fejlődése szorosán a beszédszervek fejlődéséhez levén kötve: a gyermek csakis hallás után sajátíthatja el a beszéd elemeit, majd az egész articulált beszédet. S erre nézve azon példát említi fel, hogy 4—8 éves gyermekek, kik korukhoz képest már jól beszéltek, hallásukat elvesztvén, magát a beszédet is elfelejték; a süketen született gyermekek pedig, (míg ezen állapotukban megmaradnak) egyáltalában semmi beszédet sem képesek megtanulni. — T h e w r e w k ú r ez alkalommal főérvül azt hozza fel, hogy B r a s s a i ú r az ő értekezésének némely pontját félre értette s több állítása nemhogy ellene szólana, de sőt mellette bizonyít. Azt — úgymond — mintha a gyermek önállóan maga készítené a „gyermeknyelvet“ ő soha sem állítá; a gyermek első dadogásában csak *azon törvényeket nyilatkoztatja ki*, a melyekhez azután a mamák és dajkák szabják a számára ama gyermekszavakat. A mama és dajka csak ellesik a kisedektől, s a mit ezek tesznek hozzá, csak utánzás, *csak hű követése azon törvényeknek, melyeket a kisedek öntudatlanul kinyilatkoztatott.* A tárgy ezen részének bővebb fejtegetését feleslegesnek tartja, s csupán akkor már nyomtatásban is megjelent értekezésének elejére utal. (L. 21. füz. 118. l.). — B ö k e ú r irányában pedig különösen hangsúlyozza a felett való örömét, hogy e tárgy természet-tudományi szakértők figyelmét is magára vonta, mivel neki egyik főcélja az volt, hogy a physiológok érdekét e tárgy iránt felköltse. — — — A gyermeknyelv, érdekességénél fogva, a bővebb tanulmányt és eszmecserét mindenestre megérdemli, s óhajtandó is, hogy a megkezdett úton még többen hozzászóljanak; de miután bennünket a részletek czélunktól igen elvezetnének, Közlönyünkben a fenforgó vitát ezennel berekesztjük. A szerkesztő.

A TALAJ ÉS AZ ÉGHAJLAT BEFOLYÁSA AZ EMBER MŰVELŐDÉSÉRE.

(MEXIKÓ ÉS PERU.)

(Felolvasatott az 1871. február 15-én tartott szakgyűlésen.)

A régi Mexikó csekélyebb terjedelmű volt a mostaninál. Az aztékek birodalma, kik ott uralkodtak és kiknek műveltségéről itt szólni akarok, az atlanti Oczeán partjain az északi szélesség 18° és 20°, a csendes tenger partjain pedig az é. sz. 14° és 19° között foglalt helyet, s csak némely merész hadvezérek és törzsfőnökök hatoltak azon határokon túl, így Ahuitzot (1482—1502) Guatemala, Honduras és Nicaragua legtávolabb fekvő részét bekalandozta; azonban nem czélom, hogy harcztéri hőstettekről szóljak, s így csak azon térre szorítkozom, hol az azték műveltség keletkezett és elérte nemtovábbját.

Az azték birodalom egészen a forróöv alatt feküdt, s kisebb terjedelme daczára lakosainak száma a sokkal kiterjedtebb mostani mexikói köztársaság népességét sokszorososan túlhaladta. Hogy a népesség a birodalom virágzása idejében mennyi lehetett, azt lélekszámban nem fejezhetjük ki, hanem némi fogalmat szerezhetünk

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedély — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhetsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.